

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/Issue 12 (Eylül/September 2023), s. 43-61.
Geliş Tarihi-Received: 14.08.2023
Kabul Tarihi-Accepted: 31.08.2023
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1342749

Hâfız Sâlih'in Mensur Kırk Hadis Tercümesi

The Translation of Forty Hadiths Written in Prose by Hâfız Sâlih

İlyas KAYAOKAY*

Öz

Edebiyatımızda manzum, mensur yahut ikisi karışık yüzlerce kırk hadis tercümesi türünde eser vardır. Bunlardan manzum olanlar üzerinde çalışmalar yoğunlaşmış olup mensur hadis tercüme ve şerhleri ilgisiz kalmıştır. Bu makalede, mensur kırk hadis tercümesi geleneğine dikkat çekilerek daha evvel literatürde adı zikredilmeyen yeni bir mensur kırk hadis tercümesinin tanıtımı yapılmıştır.

Söz konusu tercüme, Hâfız Sâlih b. Süleyman adında, 18. asırda yaşadığı tespit edilen bir mütercime aittir. Eserin bulabildiğimiz yegâne nüshası, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih koleksiyonunda, 05430-003 yer numarasıyla kayıtlı 125 varaklık bir mecmua içerisinde 41b-74b yaprakları arasında yer almaktadır. Tam adı; *Hâzâ Kitâb-ı Hadîs-i Resûlu'llâh 'Aleyhi's-selâm* olan eserde, 11'i sahih olmak üzere seçilen kırk hadis; iki, üç satır hâlinde tercüme edilmiştir. Makalede, Hâfız Sâlih'in kim olduğu hakkında bilgi verildikten sonra mezkûr eserinin şekil ve muhteva hususiyetleri ortaya konulmuştur. Hadis tercümesinin Arap harflerinden Latin alfabesine transkripsiyonu yapılarak Hâfız Sâlih'in ve edebiyat ile hadis gibi müteaddid ilim dallarını yakından ilgilendiren eserinin, literatürde yerini alması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hz. Muhammed, Hâfız Sâlih, kırk hadis, tercüme, mecmua, 18. yy.

Abstract

In our literature, there are hundreds of forty hadith translations in verse, prose or a mixture of both. Of these, only the verse ones have been studied and the prose hadith translations and commentaries have been neglected. This article draws attention to the tradition of prose forty hadith translations and introduces a new prose forty hadith translation that has not been mentioned in the literature before.

The translation in question belongs to a translator named Hâfız Sâlih b. Süleyman, who was identified as living in the 18th century. The only copy of the work that we have been able to find is in the Fatih collection of the Suleymaniye Library, numbered 05430-003, between leaves 41b-74b in a 125-leaf mecmua. In the work, whose full title is *Hâzâ Kitâb-ı Hadîs-i Resûlu'llâh 'Aleyhi's-selâm*, forty hadiths, 11 of which are reliable, are translated in two or three lines. In the article, after giving information about who Hâfız Sâlih was, the form and content of his work were revealed. By transcribing this hadith translation from Arabic letters to Latin alphabet, it is aimed to take its place in the literature of Hâfız Sâlih and his work, which is closely related to several branches of science such as literature and hadith.

Keywords: Hz. Mohammed, Hâfız Sâlih, forty hadiths, translation, mecmua, 18th century.

* Doç. Dr., Munzur Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı, e-posta: kayaokay_2323@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-8544-2307.

Giriş

Klasik Türk edebiyatında manzum, mensur yahut ikisi karışık iki yüzü aşkın hadis tercümesi türünde eser vardır. Bunlardan bilhassa manzum olanları üzerinde pek çok çalışma yapılmış ve yapılmaya da devam etmektedir. Ancak mensur hadis tercüme türünde kapsamlı bir çalışma henüz yapılmamıştır. Böyle eserler müteaddid ilim dalının çalışma sahasına girmektedir. Edebiyat ve ilahiyat alanıyla ilgilenen araştırmacılar, bu eserlere farklı noktalardan baktıklarından -diğer bazı mensur dinî eserlerde olduğu gibi- mensur hadis tercüme ve şerhleri de arafta kalan metinlerden olmuştur. Türk-İslam edebiyatı kürsülerinde çalışan bazı araştırmacılar, meselenin ancak ucundan tutabilmiş, konuyla ilgili çalışmalar yeterli seviyeye ulaşamamıştır.

Abdulkadir Karahan (1913-2000) doçentlik tezi olan *İslam-Türk Edebiyatında Kırk Hadis Toplama Tercüme ve Şerhleri* (1954, ilave baskı 1991) adlı çalışmasında, mensur hadis tercümelerine kısaca değinerek bir iki mensur eseri zikretmiş ve bu türün edebî gâye ile başlamadığı, işlevinin farklı olduğunu ifade etmiştir:

“Erbaîn nev’i, İslam ilimlerinde ve Arap edebiyatında musennefat olarak başlamış ve uzun müddet de öyle devam etmiştir. Esasında edebî bir şekil olmaktan fazla bir hadis mecmuası, pratik hayatta hadis takrirlerinin muayyen derslere bölünmüş ve talebeye okutulmuş bir ders risalesi sayılabilen ve son zamanlara kadar da icâzet imtihanlarında bir yoklama mahiyeti taşır gözüken erbaîn hadisi’nin nesir hâlinde başlaması ve dinî tedrisatta bu hususiyetini muhafaza etmesi tabiidir” (1991, s. 20). Klasik Türk edebiyatındaki mensur hadis tercümeleri hakkında toplu bilgi veren yegâne çalışma İdris Söylemez’in doktora tezidir (2017, s. 139-140).

Edebiyatımızdaki ilk hadis tercümesinin Kerderli Mahmud’un mensur *Nehcü'l-Ferâdis*'i olduğu malumdur. Türk edebiyatında müellifi belli ve belirsiz yüzlerce eser içerisinde en meşhur olanı da *Şakâyyık Zeyli*'nde bildirilmesine rağmen nüshaları ancak yakın zamanda bulunan, 16. asrın zirve şahsiyeti Bâkî'nin *Hayâtu'l-Kulûb bi-Rivâiyâti Ebi Eyyûb* adlı mensur hadis tercümesidir (Taşkın vd. 2022). Yine Abdullah b. İsmail, Abdulaziz Ahmed Efendi, Abdullah b. Mehmed Şabanzâde, Abdullah Eyyübî, Abdurrahman Hibri, Abdülğafur Kırımı, Abdülkerim Celveti, Abdülvasi Efendi, Ankaralı İsmail Rusûhî, Bursalı İsmail Hakkı, Cemaleddin Aksarayî, Derviş Saatî, Gürcüzâde Faik Osman Efendi, Harputlu Kemaleddin Efendi, Hibri Alî Efendi, Hikmetî, Hüseyin Remzi, İbrahim Hanîf, İshak Hocası Ahmed, İsmail Müfid, Mustafa Takî, Müstekimzâde Sadedin, Süleyman Efendi, Süleyman Fazıl Efendi, Taşköprüzâde Ahmed Efendi, Turhal Şeyhî Mustafa, Vahdeti Osman Efendi ve Yusuf Hakikî mensur hadis tercümesi ve şerhi türünde eser veren diğer bazı muharrirlerdir. Müellifi bilinmeyen pek çok mensur tercüme de mevcuttur (bkz. Söylemez, 2017, s. 139-140). Bu tür eserler müstakil hâlde olabileceği gibi ekseriyetle bir mecmua içerisinde yer almaktadır.

Tıpkı manzumlardaki gibi mensur hadis tercümesi türündeki eserlerde de hadis metni verildikten sonra birkaç satır hâlinde tercümesi verilir. Genellikle hadislerin kaynağı belirtilmez ve pek çok tartışmalı hadis tercümesi, şerhi yahut hem tercümesi hem şerhi yapılır. Hadis sayıları Hz. Peygamber’in hadisine uygun olarak çoğu defa kırk olarak belirlense de yüz hatta bini bulan hadis tercümeleri de vardır.

Literatürde adı zikredilmeyen mensur bir hadis tercümesi de Hâfız Sâlih adında bir zata ait görünen ve tek nüshası ilk defa tarafımızca tespit edilen eserdir. Bu makalede önce tarihî-biyografik kaynaklarda adı zikredilmeyen Hâfız Sâlih'in kim olduğu hakkında bilgi verildikten sonra, ona ait mensur kırk hadis tercümesinin şekil ve muhtevası üzerinde durulacaktır. Akabinde metnin, Arap harflerinden Latin alfabesine aktarımı yapılarak bu müellif ve eserine dikkat çekilecektir.

1. Yazma Eserler Işığında Hâfız Sâlih b. Süleyman'ın Kimliği

Kırk hadis tercümesinin sahibinin kim olduğu, metnin başında geçen “*Ammā ba’dü fe yekûlu'l-'abdi'l-fakîr el-Hâc Hâfız Şâlih bin Süleymân ğafara'llâhü lehümâ*” ibaresinden anlaşılmaktadır. Hacı ve Hâfız olduğu ifade edilen Süleyman oğlu Sâlih, eserin mütercimidir. Bunun dışında mecmuanın herhangi bir yerinde başka bir kayıt olmayıp müstensih olma ihtimali çok çok azdır.

Edebiyat tarihlerine baktığımızda, Sâlih bin Süleyman olan yalnızca bir önemli müellif vardır ki o da meşhur Ahmed-i Bican ve Yazıcızâde Mehmed kardeşlerin babaları, 1409'dan sonra vefat ettiği bilinen Yazıcı Sâlih b. Süleyman'dır. Lakin bu eserin onun olma ihtimali yoktur. Anadolu'da yazılmış ilk Türkçe astroloji eseri olan 3980 beyitlik *Şemsiyye*'si dışında *Sebu'l-Mesânî*, *Seb'a-i Seyyâre*, *Ta'bîr-nâme* gibi eserleri henüz ele geçmemiştir. “Arapçadan Türkçeye tercüme yapacak kadar iki dile de hâkim” (Gökçe, 2020) olduğu kaynaklarda ifade edilse de bu tercümenin ona ait olmadığı kesindir. Zira yazma eser kataloglarında Hâfız Sâlih b. Süleyman adına, başka eserlerde de rastlıyoruz. Dürsûnbey-zâde Hâfız Salih Erzurûmî'ye ait bazı eserlerde¹, müellif adına Hâfız Sâlih² yazıldığından ikisinin karıştırılmaması gerekir.

Beyazıt Kütüphanesi, Veliyüddin Efendi koleksiyonunda, V3576 yer numarasıyla kayıtlı bir risaleler mecmuasında, Sâlih b. Süleyman adına kayıtlı, biri Arapça diğeri Türkçe iki eser vardır. 1174/1760-61 yılında istinsah edilmiş eserlerinden ilki; *Şerh-i Terceme-i İbrahim Halebî/ Terceme-i Münyetu'l-Musallî*'dir. Arapça olan diğer eser de *Kitâbu Tefsîri Sûreti'l-İhlâs*'tır. Yine onun 1193/1779-80 yılında istinsah edildiği görülen bir diğer Arapça müstakil eseri de *Şerhü'l-Maksûd* olup Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesinde 2833/1 koleksiyon numarasıyla kayıtlıdır.

Aynı kütüphanede 13008 yer numarasıyla kayıtlı, 1303/1885-86 yılında basılmış matbu bir eser daha vardır. *Nasihatu'l-İhvân fi öşür li-Sultan*³ adlı bu mensurenin müellifi, kütüphane kaydına “Sâlih b. Süleyman Niksar” şeklinde kaydedildiği için dikkatimizi çektir. Bu matbu nüshaya ulaşarak müellifin tam adının El-Hac Sâlih Kâmil b. Süleyman olduğunu belirledik. Kanaatimizce iki Sâlih b. Süleyman birbirinden farklı kimselerdir.

Millet Kütüphanesi, Ali Emiri koleksiyonunda 34 Ae Edebiyat 306 demirbaş numarasıyla kayıtlı beş varaklık *İlm-i Kâfiye Risâlesi* Hâfız Sâlih'e aittir. Milli Kütüphane, Tokat İlçe Halk Kütüphanesi koleksiyonunda 60 Zile 144 numaradaki mecmuanın 131b-208a varakları arasındaki *Terceme-i Şâfiye fi's-Sarf* adlı eser, Sâlih b. Süleyman'ın tercüme ettiği bir diğer eserdir. Yine aynı mecmuada 210b-238b yaprakları arasındaki H. 1199/ M. 1784-58 yılında istinsah edilen *Şerhu'l-Mukaddimeti'l-Âcurrûmiyye* ve 240b-342a varakları arasında bulunan *Mu'ribu'l-Avâmil* tercümesi de ona aittir.

Sâlih b. Süleyman'ın yazma eser kütüphanelerinde bulabildiğimiz başka bir eseri *de Risâle fi Rü'yettillâhi Teâlâ* olup Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, No: 3667'de kayıtlıdır. Bu eserin yakın zamanda Osman Demir tarafından bir makaleyle tanıtıldığı görülmektedir (Demir, 2023, s. 17-40). Hâfız Sâlih hakkındaki bu tek bilimsel çalışmada, onun kimliği hakkında sadece; 18. asırda yaşamış, ileri derecede Arapça bilen bir âlim olduğu ifade edilmiştir.

Sâlih b. Süleyman'ın mütercim kimliğinin yanında müstensih kimliği de vardır. İstinsah ettiği eserler yine Arapçadır. Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih koleksiyonu, No:

¹ 06 Mil Yz A 6571 / *İcâzet-nâme*

² Bu müellif adıyla kayıtlı Almanya Milli Kütüphanesi, Türkçe Yazmaları, Ms.or.oct.1602 Staatsbibliothek demirbaş numarasıyla kayıtlı *Ahlâk-i Muhammedî* ve Hs.or.oct.937 Staatsbibliothek demirbaş numarasıyla kayıtlı bir de *Dîvân* bulunmaktadır.

³ Kütüphaneye sehven “Nasihat el-İhvân fi Aşsı Li-Sultan” adıyla kaydedilmiştir.

02181'de kayıtlı 119 varaklık Necmeddin en-Nesefî'nin, *el-Manzûmetü'n-Nesefîyye fi'l-Hilâfiyyâ'sını*; Konya Yusuf Ağa Kütüphanesinde YY0000007524 yer numarasıyla kayıtlı 226 varaklık Efşencî'nin *Hakâ'iku'l-Manzûme'sini*; Nuruosmaniye Kütüphanesi, No: 01130 numarada kayıtlı Kâdı İyâz'ın *eş-Şifâ' bi-Ta'rîfi Hukûki'l-Mustafâ'sını* Hâfız Sâlih b. Süleyman 12 Cemaziyelevvel 1152/ 17 Ağustos 1739'da istinsah etmiştir.

1739'da hayatta olduğu kesin şekilde bilinen Süleyman oğlu Sâlih'in, Arapçadan özellikle dinî ve gramer kitabı türündeki eserleri şerh ve tercüme eden âlim bir kimse olduğu görülmektedir. Aynı zamanda müstensih kimliği de vardır. Kuran'ı hıfzetmiş ve hac ibadetini yerine getirmiştir. Hâfız Sâlih'in bulabildiğimiz yine tercüme türündeki bir başka eseri de hadis literatüründe adı zikredilmeyen mensur kırk hadis tercümesidir.

2. Hâfız Sâlih'in Mensur Kırk Hadis Tercümesinin Tanıtımı

2.1. Eserin Şekil Hususiyetleri

Eser, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Koleksiyonu'nda, 05430-003 yer numarasıyla kayıtlı 125 varaklık bir mecmua içerisinde 41b-74b yaprakları arasında yer almaktadır. Eserin tam adı "Hâzâ Kitâb-ı Hadîs-i Resûlu'llâh 'Aleyhi's-selâm" şeklinde tezhipli ser-levhada kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Türü, mensur kırk hadis tercümesidir ancak kırkıncı hadisten sonra sekiz hadisin daha tercümesi vardır. Bu tarzdaki diğer eserlerde görüldüğü üzere başlıkta "erbain", "çihil" gibi kırk rakamını bildiren ibareler yoktur. Kırka kadar olan hadisler numarayla ve kırmızı mürekkeple belirtilirken bu sekiz hadis yalnızca "hadîs-i şerîf" olarak verilir. Muhtemelen mütercim, önemli gördüğü bazı hadisleri sonradan ilave etmiştir. Bu kısmın dil ve üslubunun, metinle aynı olması, başka bir müstensih tarafından sonradan eklenmiş olma ihtimalini zayıflatmaktadır.

Tercümenin dîbâce olarak değerlendirebileceğimiz giriş bölümünde sebep-i telif olarak kırk hadis okuyup ezberlemenin faziletine dair Hz. Peygamber'in bir hadisi dile getirilir. Tercümesi verilen bu hadise göre; kırk hadisi daima okuyup ezberleyen kimseye, Allah da kırk türlü ihsanda bulunur. Bu mükâfatın yirmisi bu dünyada, yirmisi de ahirette verilir. Ahirette olacak keremlerden biri; o kimsenin âlimler ve fakihler sınıfına dahil olmasıdır. Müellif, Arapça bilmeyenlere faydalı olması için hadisleri Türkçeye tercüme ettiğini bildirir. İlk hadis tercümesi de kırk hadis okumanın ve ezberlemenin faziletine dairdir:

"Hâzret-i Resûla'llâhu şalla'llâhu Te'âlâ 'Aleyhi ve Sellem bir hadîs-i şerîfide buyurmuşlar ki benim hadîsim içinde kırk hadîsi dâyim kırâ'at iden yâhûd üzerinde hâmil-i hâzır olup ma'nâ-yı şerîfiyle 'âmil olsa Hâk Te'âlâ ol kişiye kırk dürlü kerem ider. Yigirmisi dünyâda olur ve yigirmisi yeom-i âhiretde olur. Yeom-i kıyâmetde olan keremden birisi Hâk Te'âlâ ol kişiye 'arş-ı a'lâ gölgesinde 'ulemâ-yı makbûl içinde fukahâlar sınıfında kılssa gerekdür. Çünkü kırk hadîs-i şerîf okuyup dâyim yanında ma'nâsı üzerinde hıfz eyleye bu fâ'ideler için ben dahı ziyâde hadîs-i şerîfler ma'nâlarını Türkçe beyân eyledim ki dâyim kırâ'at iden zâta Hâk Te'âlâ bî-nihâye kerem lutf kıldığı için 'ayân [ü] beyân olundu."

Eserin ne zaman yazıldığı belli değildir. Yer aldığı mecmuadaki diğer dinî mensur eserlerin sonunda bir istinsah tarihi bulunsa da bu eserde hatime, istinsah kaydı vs. yoktur. Mecmua başındaki mevlidin istinsah tarihi, Zilhicce 967 /Eylül 1560 olarak kayıtlıdır. Kırk hadis tercümesinden sonra gelen mensur "Hâzâ Kitâb-ı Beyân-ı Tecvîd"de 1149/1736-37 istinsah tarihi vardır. Bunlar dışında mecmuanın herhangi bir yerinde bir kayıt yoktur. Buna göre, tercümenin 1736'dan evvel istinsah edildiği anlaşılmaktadır. Mevlid ile tecvid arasında 176 yıl farkın olması bir tahmin yapmamızı da zorlaştırır da eserin dil özelliklerine baktığımızda 16. asır değil de 18. asrın dil ve imla hususiyetlerinin hâkim olduğu müşahede edilir. Zira metinde hareketlerin bulunması, ses özelliklerini

daha iyi görmemizi sağlamıştır. Mütercimim 1739'da istinsah ettiği bazı eserlerin de bulunduğunu yukarıda ifade etmiştik.

Tercümenin tertibine baktığımızda, önce hadislerin numarası kırmızı mürekkeple yazıyla bildirilir. Ardından "Kâle Resûla'llâh şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem" ibaresinden sonra hadisin metni verilmiştir. Akabinde, çoğu defa kırmızı mürekkeple olmak üzere "Ma'nâ-yı şerîfi budur ki" kalıp sözüyle hadisin tercümesi yapılır. Kırkıncı hadisten sonraki hadisler yalnızca "hadîs-i şerîf" başıyla verilir. Bazı hadis tercümelerinin içinde başka hadis ve ayetler de mevcuttur. Misal yedinci hadisin tercümesinde, ilim hakkında başka bir hadis daha verilir ancak tercümesi yapılmaz. Sekizinci hadis tercümesinde ise, verilen âyetin tercümesi de yapılır. 10. hadisin tercümesinde verilen iki hadisin de tercümesi yapılır.

Hadislerin sıralanmasında bir kompozisyon vardır. Tercümeler arasında geçişlerde konu bütünlüğü gözetilir. Örneğin ikinci hadisin konusu ilimdir ve üçüncü hadise geçilirken "meselâ bir hadîs dahî" ibaresiyle sonraki tercümede de ilimle ilgili başka bir hadise yer verilir. Üçüncü tercümede, ilimle birlikte kısaca cahil kimselere de değinilir ve tercümenin sonunda "câhil hakkında buyurur" ifadesiyle dördüncü tercümede cehalet hakkındaki bir hadisin tercümesi yapılır. Başka bir misal de 11. tercümededir. Son cümlede "gazab" kelimesi geçer ve sonraki hadise, "gazab ehline buyurur" sözüyle geçilir.

Bu tür hadis tercümeleri halka hitaben yazıldığından dili ziyadesiyle sarîh ve anlaşılırdır. Sâde bir Türkçe ile yazılan tercümede, Arapça ve Farsça terkipler günümüz insanının dahi anlayabileceği seviyededir. Yer yer secili kelimeler, cümleler görülse de edebî gaye endişesi taşımadığından basit tümcelerle tercümeler yapılmıştır. Bu türdeki eserlerde, bazen tercüme ve şerh içiçedir. Hadisler iki, üç satırla kısaca tercüme edilmiş olup şerh kabilinden cümleler pek yoktur. Özellikle 4, 5, 6, 24, 27, 30 no'lu hadislerin tercümeleri çok kısadır. En uzun tercümeler ise kırkıncı hadisten sonraki bazı hadislerde yapılmıştır. Metinde tabii olarak tavsiye ve nasihat üslubu ağırlıktadır.

2.2. Eserin Muhtevası

Kırk hadis tercümesinin muhtevasına baktığımızda; besmele ile başladığı, Allah'a hamd ve Hz. Peygamber'e salât ve selamı bildiren hatim duasının ardından, eserin müterciminden bahsedildiği görülür. Sonra, kırk hadisin okunup ezberlenmesinin faziletini bildiren hadisten söz edilir. Zayıf hadis olduğu bilinen bu hadisin, Buhârî ve Suyûtî'de görüldüğü ifade edilse de Buhârî'de böyle bir hadise rastlayamadık.

Sebeb-i telif mahiyetindeki bu bölümden sonra, hadisler sırayla iki, üç satırla tercüme edilir. 14 ve 15. hadislerin tercümesi şerhe daha yakındır. Kırktan sonra sekiz hadis tercümesi daha yapılırken bunların sayıyla bildirilmemesi, mezkûr hadiste işaret edilen kırk sayısının hikmetinin bozulmaması içindir. Bazı hadislerin tercümesinde mütercim kendi düşüncelerini de tercümeye ekler. Misal ilk hadis metni içerisinde yer almamasına rağmen *kırk hadis ezberleyenin Allah'ın kırk türlü keremine mazhar olacağı* bildirilir. Yine ikinci hadiste; "ilm öğrenmek, kadın ve erkeğe farzdır" zayıf hadisini mütercim, kadınlar için "yalnızca dinî ilimleri öğrenmek farzdır" şeklinde kendince yorumlar.

Mütercim bazı hadisleri ise doğru şekilde anlayamadan tercüme etmiştir. Buradaki hata, müstensihe de ait olabilir, istinsahdan da kaynaklanmış olabilir. Misal 12. tercümede; *sarisabır bitkisi yani öd ağacının, balı bozması gibi öfkenin de imanı bozduğu* şeklindeki zayıf hadis, hatalı tercüme edilmiştir. "Meselâ bal iden aru 'aseli ifsâd itdigi gibi mu'tlak gazab mü'min olan kişiye lâyük degildir. Bil ki şabr idüp halim selim ola."

cümlesinde “bal yapan arının balı bozması gibi” teşbihi, bilime bile aykırıdır. Mütercim, “sabr” bitkisini bilmediğinden meseleyi anlayamamış ve sabırla durumu bağlamıştır.

20. hadisin tercümesi de diğer bazı hadis tercümelerine göre farklıdır. Mütercim “gurebâ”, yani “garipler” kelimesini “diyâr-ı gurbette olanlar” şeklinde yorumlamıştır. Esasında aynı kök kelimededen gelmelerine rağmen her ikisi de farklı bir manaya sahiptir. Misal 16. asır şairlerinden Kadrî ve Lâtîfî bu hadisi; “Allah, gariplerin (yoksul, çaresiz, fakir) duasına mutlaka icabet eder” şeklinde tercüme ve şerh ederken Hâfız Sâlih; “diyâr-ı gurbette olan kişünün du’âsı kabûldür. Ya’nî bir kimse diyâr-ı gurbette olsa anuñ du’âsı Hağ Te’âlâ dergâhında kabûldür” şeklinde tercüme eder.

*Al ele gönlini garîbün kim
Hastadır gönli, hâtırı mahzûn
Gurabânun du’âsın eyledi Hak
Da’vet içre icâbete makrûn (Latîfî, Subhatü’l-Uşşâk. Sevgi, 1992, s. 77)*

38 no’lu hadis ve tercümesi, bu türdeki diğer eserlerde görülmeyip yalnızca Hâfız Sâlih’in bu eserinde yer almaktadır.

Tercümesi yapılan kırk hadisten dördte biri, yani yalnızca 11’i, sahih hadistir (16, 21, 22, 23, 24, 32, 33, 35, 36, 38, 40 no’lu hadisler). 19, 26, no’lu hadisler ise, hasen hadistir. Geri kalan hadisler, problemlili olup 14 tanesi zayıf hadistir (1, 2, 5, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 18, 27, 28, 37, 39 no’lu hadisler). 7 tanesi, hadis diye uydurulan “mevzu” hadislerdir (3, 4, 6, 10, 17, 29, 30 no’lu hadisler). 31. hadis, selefin sözü; 7, 8, 20, 25, 34 no’lu hadislerin kaynağı ise bulunamamıştır.⁴ Eserde tercümesi yapılan kırk hadis şunlardır:

1. Men hamele ümmeti erba’ine hadîsen lehü yevme’l-kıyameti fakîhen ‘âlimen şadağa / Ümmetimden kim kırk hadis ezberlerse Allah onu kıyamet günü âlimler ve fakîhler zümresinden kılar.

2. El-ilmü farîzatün ‘alâ külli müslimin ve müslimetin / İlim talep etmek her kadın ve erkek müslümana farzdır.

3. Utlubu’l-ilme mine’l-mehdi ilâ’l-lağdi / Beşikten mezara değın ilim talep ediniz.

4. Lâ fakra eşeddü mine’l-cehli / Câhillikten daha beter bir fakirlik yoktur.

5. İne kalîle’l-ameli me’a’l-ilmi kesîrun ve inne kesîra’l-ameli me’a’l-cehli kalilün / İlimle yapılan az amel aslında çoktur. Cehaletle yapılan çok amel aslında azdır.

6. Men teğaddeme ‘âlimen fe-ke’ennemâ celese ‘ale’l-muşşafi / Kim âlimlerin önüne geçip oturursa sanki Kur’an’ın üstüne basmış gibi olur.

7. Men şarea’l-ilme hayyâun lem-yemüt ebeden / İlimle diri olan sonsuza dek ebedileşir.

8. Men tereke vakten mine’s-şalâti zebeħa nefsehu bi-ğayri sekînin / Kim bir vakit namazı bilerek terk ederse sanki kendisini bıçaksız kesmiş gibidir.

9. Düm ‘ale’t-tahâreti yüvessi’ ‘aleyke’r-rızku / Temizliğe devam et ki rızkın bollaşsın.

10. Ĥubbü’d-dünyâ re’sü külli ĥaĥîetin / Dünya sevgisi, bütün kötülüklerin başıdır.

11. [İnne’llâhe] yuĥibbe külle ĥalbin ĥazînin / Muhakkak Allah, kalbinde hüzn olan herkesi sever.

12. El-ğazabu yufsidü’l-îmâne kemâ yufsidü’s-şabri’l-’asel / Sarısabır bitkisinin (öd ağacı) balı bozduğu gibi, gazab da imanı karıştırıp bozar.

13. Men ‘afâ ‘inde’l-ğudretihi ġafara’llâhu ‘inde’l-’usreti / Kim gücü ve imkânı

⁴ Bu hadislerin tespitinde Yüceer’in çalışması (2020: 269-276 ve 621-625) esas alınmıştır.

varken zulmetmeyip affedici olursa kıyamet vaktinde Allah da onu affeder.

14. Sū'ü'l-hulki yufsidü'l-'amele kemā yufsidü'l-ḥalli'l-'asel / Sirkenin balı bozduğu gibi kötü ahlak da insanın amelini bozar.

15. Uṭlubu'l-ḥayra 'inde ḥisānı'l-vücūhi / Hayrı, güzel yüzlülerde arayınız.

16. Eş-şaddakatü tuṭfi'ü gāzabe'r-Rabbi / Sadaka vermek Rabb'in gazabını söndürür.

17. El-baḥilü lā yedḥulu'l-cennete ve inne kāne 'ābiden ve's-seḥi lā yedḥulü'n-nāra ve inne kāne fāsıkan / Cimri kimse çok ibadet etse de cennete giremez. Cömert kimse günahkâr olsa da cehenneme girmez.

18. Li-küllü dā'in devāu'z-zünubi estagfiru'llāhi / Her derdin bir devası vardır, günahın da devası estagfirullah deyip tövbe etmektir.

19. İttekū da'vete'l-mazlūmi ve lev kāne kāfiren / Kâfir bile olsa mazlumun bedduasından kaçınınız.

20. Da'vetü'l-gurebā maḥrūnetün bi'l-icābeti / Gurbette olanların duasına mutlaka icabet edilir.

21. Men kāle lā ilāhe illa'llāhe ḥālişen min ḳalbihi daḥele'l-cennete / Saf ve temiz bir kalp ile "lā ilāhe illa'llāh" diyen bir kimse cennete girer.

22. Men āḥiru kelāmihi lā ilāhe illā'llāhü daḥele'l-cennete / Bir kimsenin son sözü "lā ilāhe illa'llāh" olursa o kimse cennete girer.

23. Lā-yedḥulu'n-nāra eḥadü fi ḳalbihi mişḳālü ḥubbetin min ḥardelin min imān / Bir kimsenin kalbinde hardal tanesi kadar iman varsa o kimse cehenneme girmeyecektir.

24. Lā-yedḥulu'l-cennete eḥadun fi ḳalbihi mişḳālü ḥabbetin min ḥardelin min kibriyā / Bir kimsenin kalbinde hardal tanesi kadar kibir varsa o kimse cennete girmeyecektir.

25. 'Adlu sā'atin ye'dilü [ḥayrun min] 'ibādetin seb'iyne senetin / Bir an adaletli olmak yetmiş sene ibadet etmekten daha hayırlıdır.

26. İne eḥabba'n-nāsi yevme'l-ḳiyāmeti [ḥukkāmın] 'ādilun / Kıyamet vaktinde Allah'ın en sevdiği insan, adaletli hüküm verenlerdir.

27. Külli şey'in şayḳālun ve şayḳālu'l-ḳulūbi zikru'llāh / Her şeyin bir cilası mevcuttur. Kalplerin de (pasını gideren) cilası, Allah'ın zikridir.

28. Men tevāza'a rafē'ahu'llāhu ve men tekebbera veza'ahu'llāhu / Allah, tevazu sahibi kimseyi yüceltir, kibirlenen kimseyi de yerin dibine sokar.

29. Er-raculu bilā şadīkin ke-zı's-şimāli bilā yemīnin / Güvenilir dostu olmayan kimse, sadece sol eli olan bir kimse gibidir.

30. 'Ādāvatu'l-'āḳili esleme min muvālāti'l-cāhili / Akıllı bir kimsenin düşmanlığı, cāhil bir kimsenin dostluğundan yeğdir.

31. Ḥayru'l-keḳlami mā ḳalle ve delle / Sözü hayırlı olanı az ama yol gösterici olanıdır.

32. Ḳulil-Ḥaḳḳa velev kāne murren / Acı da olsa doğruyu konuş.

33. El-keḳlmetü't-ḥayyibetu şadaḳatun / Güzel söz, sadakadır.

34. El-kezzābu leyse min ümmeti / Yalan konuşan ümmetinden değildir.

35. Kesretü'd-dıḥki yumütü'l-ḳalbe / Çok gülmek, kalbi öldürür.

36. La'ana'llāhu'r-rāşie ve'l-mürteşiiye / Rüşvet alan ve veren kimseye Allah lanet etsin.

37. El-cennetü dârü'l-esîyâ / Cennet, cömert kimselerin yurdudur.

38. Li'-ş-şâ'im ferhatân ferhatun 'inde iftârihî ve ferhatün 'inde liqâ'i Rabbihî / Oruçlu bir kimsenin iki sevinç anı vardır: Birincisi iftar ettiğinde, ikincisi de Rabbine kavuşup ecrini aldığı zaman.

39. Menhümâni lâ yeşbe'âni menhümü'l-'ilmi ve menhümü'l-mâli/ İki doymayan zümre vardır: ilimle meşgul olan ve mal biriktirmekle meşgul olan.

40. El-Müslimü men selime'l-müslimüne bi-yedihi ve lisânihi / Müslüman, dilinden ve elinden diğer Müslümanların emin ve selamette bulunduğu kimsedir.

Kırkinci hadisten sonraki hadislerden dördü sahih; biri mevzu hadis; iki tanesi de bulunamamıştır. Bu eser, "bütün saltanat ve hükümlerlik kendisinin olan (Melik) ve apaçık yegâne hakikatin ta kendisi olan Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur." tevhid duasının tercümesi ile sona erer. Seçilen hadislerin çoğunun ilim eksenli olduğu görülür. Yine cehalet, sözün doğruluğu, adalet, kibir, sadaka, ibadet, cömertlik ve cimrilik gibi konularda da birden fazla hadis ve tercümesi verilmiştir.

3. Metin⁵

3.1. Nüsha Tavsifi

Bu kırk hadis tercümesi, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Koleksiyonu, 05430-003 yer numarasıyla kayıtlı bir mecmua içerisinde yer almaktadır. Mecmua, 153x102-109x58 mm. ölçülerinde olup ciltsizdir. 125 varaktan ibarettir ve 1b-29b yaprakları arasında Süleyman Çelebi *Mevlid*'i; 30b-40a arasında dualar vardır. Hâfız Sâlih'in hadis tercümesi de 41b-74b arasında yer almaktadır. 75b-91a arasında tecvid; 91b-117a yapraklarında ise başka bir tecvid daha vardır. 117b ve 118a varakları boştur. 118b-124b varaklarında Arapça dualar mevcuttur. Her eserin istinsah tarihi farklıdır ve *Mevlid* ile tecvidin istinsah tarihleri arasında 176 yıl vardır. Hadis tercümesinin müstensihî ve istinsah tarihi belli değildir. Harekeli nesih hatlı olup kırmızı cetveli her sayfada dokuz satır bulunmaktadır. Hadis numaraları ve "manâ-yı şerifi budur ki" kalıp ifadesi, kırmızı mürekkeplidir. Her sayfanın b yüzünün sonunda takibe vardır. Dil özelliklerinden anlaşıldığına göre 18. asırda istinsah edilmiştir.

Metinde transkripsiyon alfabesi kullanılmış olup Arapça yazılan ayet ve hadisler de Latin alfabesiyle yazılmıştır. Kırmızı mürekkeple yazılan hadis numaraları ve hadisler siyah punto ile belirtilmiştir. Metin tamir edilirken eksik yazılan ibareler [köşeli parantez] ile fazla yazılan ibareler de (parantez) içinde gösterilmiştir. Müstensihîten kaynaklı hatalar dipnotta gösterilmiştir. Harekeli bir metin olduğundan ek ve kelimelerin yazımında, -ikili uygulamalar da olsa- metne bağlı kalınmıştır.

Hâzâ Kitâb-ı Hadîs-i Resûlullâh 'Aleyhi's-selâm

Bi'smillâhi'r-raḥmâni'r-raḥîm

El-ḥamdü li'llâhi Rabbi'l-âlemîn ve'-ş-şalâtü ve'-s-selâmü 'alâ seyyidinâ Muḥammedin ve âlihi ve şaḥbihi ecma'in.

Ammâ ba'dü fe yeḳülü'l-'abdi'l-fakîr El-Ḥâc Ḥâfız Şâlih bin Süleymân ḡafara'llâhü lehümâ [41b] ve'l-cemî'i ehli'l-îmân. Ma'lûm ola ki ḡadîs-i şerîf kitâblarınun kebîr olan Buḡârî'de ve Câmî'ü'l-kebîr'de gördüm. Ḥâzret-i Resûlullâhu şalla'llâhu Te'âlâ 'aleyhi ve sellem bir ḡadîs-i şerîfide buyurmuşlar ki benim ḡadîsim içinde kırḡ ḡadîsi dâyim kırâ'at iden yâḡûd üzerinde ḡâmil-i ḡâzır olup ma'nâ-yı şerîfiyle [42a] 'âmil olsa Ḥâḡ Te'âlâ ol kişiye

⁵ Arapça ibarelerin kontrolünü sağlayan Doç. Dr. Bünyamin AYÇİÇEĞİ'ne çok teşekkür ediyorum.

kırk dürlü kerem ider. Yigirmisi dünyâda olur ve yigirmisi yevm-i âhîretde olur. Yevm-i kıyâmetde olan keremden birisi Hâk Te'âlâ ol kişiyi 'arş-ı a'lâ gölgesinde 'ulemâ-yı ma'kbûl içinde fu'kahâlar şınıfında kılsa gerektür. Çünkü kırk hadîs-i şerîf [42b] okuyup dâyim yanında ma'nâsı üzerinde hıfz eyleye bu fâ'ideler için ben dahı ziyâde hadîs-i şerîfler ma'nâlarını Türkçe beyân eyledim ki dâyim kırâ'at iden zâta Hâk Te'âlâ bî-nihâye kerem lutf kıldığı için 'ayân [ü] beyân olundu.

Faşl-ı Hadîs-i evvel

Ķâle Resûlu'llâh şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem

Men hamele ümmetî erba'îne hadîsen [43a] lehü yevme'l-kıyameti fakîhen 'âlimen şadağa

Ma'nâ-yı şerîf[i] budur ki: Bir kişi benim ümmetimden ol kırk hadîs-i şerîfe hâmil olsa ya'nî hâfız olup dâyim kırâ'at eylese Allâh Te'âlâ ol kişiyi kıyâmet güninde 'âlim [ü] fu'kahâlardan yazup 'arş-ı a'lâ gölgesinde olur. Ve kırk kerem-i Hudâ'ya mazhar olup şefâ'at-ı Resûlu'llâh'a [43b] nâ'il olur.

Hadîs-i Sâni

Ķâle Resûlu'llâh şalla'llâhu 'aleyhi

El-'ilmü farîzatün 'alâ külli müslimin ve müslimetin

Ma'nâ-yı şerîf[i] ya'nî hadîs-i şerîfün ma'nâsı budur ki 'ilm-i şerîfe sa'y idüp câhil olmadan havf idüp. Zirâ 'ilm okumak farz oldı. Hâk Te'âlâ Furkân-ı hekiminde Ķur'ân-ı 'azîminde [44a] birkaç âyât-ı kerîminde fermân eyledi. Ol vechden 'ilm-i şerîfe tâlib olmak farz oldı. Cemî-i mü'minlere gerek er olsun gerek 'avret olsun. Lîkin 'avret tâ'ifesine 'ilm-i hâl ki ancak pâk olmak ve namâz mesâ'illerini ve 'ilm-i hâllerini öğrenmek farzdur. Ve 'ilm-i şerîfin hakkında birkaç def'a hadîs [44b]-i şerîfler vardır. Meselâ bir hadîs dahı:

Üçüncü Hadîs

Ķâle Resûlu'llâh şalla'llâhu Te'âlâ 'aleyhi ve sellem

Utlubu'l-'ilme mine'l-mehdi ilâ'l-laħdi

Ma'nâ-yı şerîf[i] budur ki ümmetim aşhâbım 'ilm-i şerîfe taleb idüp sa'y eyleyin ki hîn-i şabâvetden merğada varınca aşlâ 'ilm-i şerîfden dür olmayasız. [45a] Zirâ câhil olmağdan büyük günâh yoğdur. Câhil hakkında buyurur:

Dördüncü Hadîs

Ķâle Resûlu'llâh şalla'llâhu Te'âlâ 'aleyhi ve sellem

Lâ fağra eşeddü mine'l-cehli şadağa Resûlu'llâh

Ma'nâ-yı şerîfi budur ki câhil olmağdan eşedd insâna fağ[ı]rlık yoğdur. Ya'nî dünyâda 'uğbâda [45b] ziyâde fağirdir câhil olduğı için.

Hadîs Beşinci

Ķâle Resûlu'llâh şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem

İnne Ķalîle'l-'ameli me'a'l-'ilmi keşirun ve inne kesîra'l-'ameli me'a'l-cehli Ķalilün şadağa Resûlu'llâh

Ma'nâ-yı şerîf: 'âlimler azdır 'amelleri lâkin 'ilm-i şerîfle[ri] çok olur 'ilm ile çok olur. Lâkin câhil [46a] çok 'amel işler ammâ câhil olduğu için fâ'idesi azdır. 'İlm hakkın[d]a buyurur:

Altıncı Hadis

Ķāle Resūlu'llāh şalla'llāhu Te'ālā 'aleyhi ve sellem

Men teĶaddeme 'ālimen fe-ke'ennemā celese 'ale'l-muşĶafi

Ma'nâ-yı⁶ şerîfi budur ki bir kimse bir 'âlimün üzerine geçüp otursa meşelâ müşĶaf-ı şerîf üzerine [46b] oturmuş Ķadar günāha girer.

Yedinci Hadis

Ķāle Resūlu'llāh şalla'llāhu Te'ālā 'aleyhi ve sellem

Men şārea'l-'ilme Ķayyāun lem-yemüt ebeden

Ma'nâ-yı şerîfi budur ki bir kişi 'ilm-i şerîf oĶuya ol kimse Ķıyāmet günine degin şaĶdır ölmez dā'imā Ķayāt üzre gibidür. Zirā 'ulemālar [47a] peyĶamberimüz vekilidir. Buyurdu ki "el-'ulemā'ü vereseĶtü'l-enbiyā'u" böyle 'ilm hakkın[d]a Ķadis çokdur.

Sekizinci Hadis

Ķāle Resūlu'llāh şalla'llāhu Te'ālā 'aleyhi ve sellem

Men tereke vaĶten mine'ş-şalāti zebeĶa nefsehu bi-Ķayri sekīnin şadaĶa Resūlu'llāh

Ma'nâ-yı şerîfi budur ki bir mü'min [47b] kişi bir vaĶt namāzını terk eylese kendi nefsinin bıĶaksız boĶazlanmış gibidir. Bir vaĶt namāzı terk idenün Ķālî yevm-i Ķıyāmetde ĶiĶab-ı 'izzetde ne güne 'azāb çeker. El-'ıyāz bi'llāhi terk-i şalāt olursa anuĶ hakkın[d]a buyurur ki "Men tereke'ş-şalāte müte'ammiden feĶad kefer"⁷ ya'nî ma'nāsı [48a] terk-i şalāt olan kişi küfür ile berāberdir.

ĶoĶuzuncu Hadis

Ķāle Resūlu'llāh şalla'llāhu Te'ālā 'aleyhi ve sellem

Düm 'ale't-Ķahāreti yüvessī' 'aleyke'r-rızĶu

Ma'nâ-yı şerîfi budur ki dā'imā ābdest ile olan kişi mālınun 'adedini bilmez. Dünyāda āĶiretde andan Ķanī kimesne bulunmaz [48b]. Dā'imā ābdest üzre olan Ķişinin cemī'-i umūrı āsān olur. Dünyāda aşlā zarar görmez. Dünyānun Ķakkın[d]a Ķadis-i şerīfler çokdur lâkin birĶaçını beyān idelüm ki Ķazer idelüm.

Onuncu Hadis

Ķāle Resūlu'llāh şalla'llāhu Te'ālā 'aleyhi ve sellem

Ķubbü'd-dünyā re'sü [49a] külli ĶaĶ'etin

Ma'nâ-yı şerîfi budur ki dünyānın beĶası yoĶ bir gün āĶirete gitmeli ol vechden dünyāyı her kim severse cümle günāhların başıdır. Ya'nî āĶiret umūrını göremez mahrem olur. Zirā bir Ķadisinde buyurdu ki "İnnemā ed-dünyā ke-beytü'l-'ankebüt" ma'nāsı budur ki bu dünyā örümcek [49b] evine benzerdir. Öyle olduysa yine bir Ķadisde buyurdu ki "ed-dünyā

⁶ Ma'nāsı

⁷ "Namazı kasten terk eden kâfir oldu"

mezra'atü'l-âhireti" ma'nâsı budur ki bu dünyâ âhiret için mezra'adır. Ya'nî dünyâda ekersen biçersen hâşıl idersin ol kıyâmet gününde hâzır bulursun.

On birinci Hadîs

Ķāle Resūlu'llāh şalla'llāhu Te'ālā [50a] 'aleyhi ve sellem

[İnne'llāhe] yuħibbe külli ħalbin ħazīnin

Ma'nā-yı şerifi budur ki taħķiken Allāhü Te'ālā ħalbinde ħüzn olan kişiyi sever ziyāde. Zirā dā'imā şafā ādeme āhiret aħvāllerini ħaflete ħor. Ammā ħüzn var ise ħalbinde elbetde merħamet şāħibi olur. Buyurdı ki "*riĳkatü'l-ħalb mine'l-īmān*" kāmildir merħamet [50b] ehli olur andan ħazāb şādır olmaz. Ķazāb ehline buyurur:

On ikinci Hadîs

Ķāle Resūlu'llāh şalla'llāhu Te'ālā 'aleyhi ve sellem

El-ħazābu yuħsidü'l-īmāne kemā yuħsidü'ş-şabri'l-'asel

Ma'nā-yı şerifi budur ki bir kişi ħazāba gelse ol ħazāb imānı ifsād ider. Meşelā bal [51a] iden aru 'aseli ifsād itdiği gibi muṭlaĳ ħazāb mü'min olan kişiye lāyık degildir. Bil ki şabr idüp ħalim selim ola.

On üçüncü Hadîs

Ķāle Resūlu'llāh şalla'llāhu Te'ālā 'aleyhi ve sellem

Men 'afā 'inde'l-ħudretihi ħafara'llāhu 'inde'l-'usreti

Ma'nā-yı şerifi budur ki bir kimse [51b] bir ādemine yāħüd ħullarına yāħüd bir Müslimāna yāħüd bir faķire ħazāb [u] cevr [ü] cefā itmege ħādir iken itmeyüp 'afv ile mu'āmele idüp baĳşlasa her ne ise cürminden geĳip 'afv eylese Allāh Te'ālā ol kişinün daħı 'usret vaĳtinde emān didiği vaĳtde 'afv idüp [52a] mesrūr eyler. Ķaĳ Te'ālā cürmini 'afv ider.

On dördüncü Hadîs

Ķāle Resūlu'llāh şalla'llāhu Te'ālā 'aleyhi ve sellem

Sü'ü'l-ħulķi yuħsidi'l-'amele kemā yuħsidi'l-ħalli'l-'asel

Ma'nā-yı şerifi budur ki bed-aħlāĳ olan kişi ki yüz[i] gülmez. Bed-ħüylük⁸ 'ālemi fesāda virir. [52b] Meşelā 'asel içine sirke ħirse 'aseli bozdıĳı gibi 'amelinden fā'ide yoĳdur. Güler yüzli olan kişi[yi] peyĳamberimiz medħ ider.

On beşinci Hadîs

Ķāle Resūlu'llāh şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem

Uṭlubu'l-ħayra 'inde ħisāni'l-vücūhi

Ma'nā-yı şerifi budur ki ümmetim aşħābım sizlere ħayr [u] ħasenāt [53a] taleb rüyı dil[i] güler cemāl mü'minler ħaşletidür. Güzel şüretlü ādemden ħayr me'müldür. Andan ħazāb şādır olmaz.

On altıncı Hadîs

Ķāle Resūlu'llāh şalla'llāhu Te'ālā 'aleyhi ve sellem

⁸ ħüylük

Eş-şaddakatü tutfi'ü gâzabe'r-Rabbi

Ma'nâ-yı şerîfi budur ki bir kimseye bir 'aâtâ ya'nî bir ihsân eylesen yâhüd gâzab [53b] idicek zamân bir kerem eylesen Hâk Te'âlâ'nun âteş-i gâzabını def' idüp söyündürür. Zîrâ kerem hâkkin[d]a şadağa hâkkin[d]a âyet-i kerîmeler ve nice hadîş-i şerîfler vardır. Meşelâ buyurdı ki "Eş-şaddakatü tereddü'l-belâ ve tezîdü'l-ömr"⁹ Bunun ma'nâsında çok fâ'ideler [54a] ve hikâyeler vardır.

On yedinci Hadîş**Ķâle Resûlu'llâh şalla'llâhu Te'âlâ 'aleyhi ve sellem****El-baĥîlü lâ yedĥulu'l-cennete ve inne kâne 'âbiden ve's-seĥî lâ yedĥulü'n-nâra ve inne kâne fâsıĥan**

Ma'nâ-yı şerîfi budur ki buĥl olan kişi bir vech ile cennete dâhil olmaz ne kadar [54b] 'âbid [ü] zâhid olursa fâ'idesi yok. Cömerd seĥî olan kişi elbetde cennete dâhil olur her ne kadar fâsıĥ olursa.

On sekizinci Hadîş**Ķâle Resûlu'llâh şalla'llâhu Te'âlâ 'aleyhi ve sellem****Li-küllü dâ'in devâu'z-zünûbi estaĥfiru'llâhi**

Ma'nâ-yı şerîfi budur ki cümle derde devâdır ya'nî dermân [55a] vardır. Günâhlarından ĥalâş olup maĥfûr olmaĥa dermân ancak estaĥfiru'llâh diyüp tevbe idüp dâ'imâ istiĥfâr üzre olup pâk olur.

On toĥuzuncu Hadîş**Ķâle Resûlu'llâh şalla'llâhu Te'âlâ 'aleyhi ve sellem****İtteĥû da'vete'l-mazlûmi ve lev kâne kâfiren**

Ma'nâ-yı şerîfi [55b] budur ki aşĥâbım ümmetim sizler(e) ĥavf idüp ĥorĥunuz şol mazlûm olan kimesneniñ inkisârı[n]dan bed-du'âsından gerek kâfir olsun.

Yigirminci Hadîş**Ķâle Resûlu'llâh şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem****Da'vetü'l-ĥurebâ maĥrûnetün bi'l-icâbeti**

Ma'nâ-yı şerîfi budur ki [56a] diyâr-ı ĥurbetde olan kişinün du'âsı ĥabûldür. Ya'nî bir kimse diyâr-ı¹⁰ ĥurbetde olsa anuñ du'âsı Hâk Te'âlâ dergâhında ĥabûldür. Sizler anuñ du'âsını almaĥa sa'y idesiz.

Yigirmi birinci Hadîş**Ķâle Resûlu'llâh şalla'llâhu Te'âlâ 'aleyhi ve sellem****Men ĥâle lâ ilâhe illa'llâhe [56b] ĥâlişen min ĥalbihi daĥele'l-cennete**

Ma'nâ-yı şerîfi budur ki bir kişi ĥâliş ĥalbinde dil ile şıdĥ ile lâ ilâhe illa'llâh Muĥammeden resûl'ullâh dise elbetde cennete dâhil olur. Nitekim buyurur:

Yigirmi ikinci Hadîş

⁹ "Sadaka belâyı def eder ve ömrü uzatır."

¹⁰ Diyârı

Ķāle Resūlu'llāh şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem**Men āhiru kelāmihi [57a] *lā ilāhe illā'llāhü dahele'l-cennete***

Ma'nā-yı şerifi budur ki bir kişinün āhir kelāmi *lā ilāhe illā'llāh* Muḥammeden resūlu'llāh olsa ol kişi elbetde cennete dāhil olur. Ne kadar günāhu daḥi var ise dāhil olur.

Yigirmi üçüncü Ḥadīs**Ķāle Resūlu'llāh şalla'llāhu Te'ālā 'aleyhi ve sellem****Lā-yedḥulu'n-nāra [57b] eḥadü fi ḳalbihi mişḳālū ḥubbetin min ḥardelin min imān**

Ma'nā-yı şerifi budur ki ḥardāl dānesi kadar bir kişinün ḳalbinde imān olsa elbetde nār-ı caḥimden āzād olur. Ya'nī günāhu mişḳārı 'azāb olur sonra Ḥaḳ Te'ālā'yı bir bildiği için ḥalāş olur. Eger Peygamberimize imān getürdiyse [58a] ve eger Ḥaḳ Te'ālā'ya şirk ve Peygamberimize imān getürmediyse bir vechile aña selāmet yok. Nār-ı 'azābda ḳalur.

Yigirmi dördüncü Ḥadīs**Ķāle Resūlu'llāh şalla'llāhu Te'ālā 'aleyhi ve sellem****Lā-yedḥulu'l-cennete eḥadun fi ḳalbihi mişḳālū ḥabbetin min ḥardelin min kibriyā [58b]**

Ma'nā-yı şerifi budur ki bir kişinün ḳalbinde zerre kadar kibr olsa ol kişi cennete dāhil olmaz. Zirā kibr gāyet günāh-ı kebā'irdir.

Yigirmi beşinci Ḥadīs**Ķāle Resūlu'llāh şalla'llāhu Te'ālā 'aleyhi ve sellem****'Adlu sātın ye'dilü [ḥayrun min] 'ibādetin seb'ıyne senetin**

Ma'nā-yı şerifi budur ki bir sāt 'adālet üzre [59a] ḥükm-i ḥükümet eylesen yetmiş yıllık 'ibādet itmiş gibi olur. Her ḥâlde 'adālet üzre olan kişi ḳıyāmetde daḥi selāmetde olur.

Yigirmi altıncı Ḥadīs**Ķāle Resūlu'llāh şalla'llāhu Te'ālā 'aleyhi ve sellem****İnne eḥabba'n-nāsi yevme'l-ḳıyāmeti [ḥukkāmun] 'ādilun**

Ma'nā-yı şerifi budur ki taḥḳik bir kişiyi [59b] ḥaḳ-ı 'ālem muḥabbet idüp severler ise ol kişi ḳıyāmet gününde 'ādil pādīşāhdır. Ya'nī ey kişi dīn ḳarındaşlarına kendünji sevdire. Saña muḥabbet iderse ol günde pādīşāh olursun. Ne sa'ādetdir *yessir lenā*.¹¹

Yigirmi yedinci Ḥadīs**Ķāle Resūlu'llāh şalla'llāhu Te'ālā [60a] 'aleyhi ve sellem****Ķüllü şey'in şayḳālun ve şayḳālu'l-ḳulūbi zikru'llāh**

Ma'nā-yı şerifi budur ki her şey'e bir şayḳal vardır pāsını giderir. ḳalblerin pāsını gideren ancak Allāhü Te'ālā'yı çok çok zikr itmekdir.

Yigirmi sekizinci Ḥadīs**Ķāle Resūlu'llāh şalla'llāhu Te'ālā [60b]****Men tevāza'a rafe'ahu'llāhu ve men tekebbera veza'ahu'llāhu**

¹¹ Yessir lenā hayre'l-umūr (Hayırlı olan işlerimizi kolaylaştır.)

Ma'nâ-yı şerîfi budur ki bir kişi şâhib-i tevâzu' ya'nî ikrâm şâhibi olsa Allâhü Te'âlâ ol kişiyi enbiyâ [vü] evliyâlar gibi 'âlî maqamlara nâ'il ider. Maqâmı ref'-i a'lâ olur. Ve bir kişi el-'ıyâz ü bî'llâh tekebbür [61a] şâhibi olan olsa Hâk Te'âlâ ol kişiye gazab ider. Şeytân maḥalline vaż' ider.

Yigirmi toközuncu Hâdis

Ḳâle Resûlu'llâh şalla'llâhu Te'âlâ 'aleyhi ve sellem

Er-raculu bilâ şadîkin ke-zî's-şimâli bilâ yemînin

Ma'nâ-yı şerîfi budur ki bir kişinin şâhibi yâḥûd bir şadîk dostı olmasa [61b] ol kişi şağsız şol ele benzer. Ya'nî bir âdemün şağ eli olmasa şol eliyle ne güne zaḥmet çekerse öyle olur.

Otuzuncu Hâdis

Ḳâle Resûlu'llâh şalla'llâhu Te'âlâ 'aleyhi ve sellem

'Âdâvatu'l-'âkili esleme min muvâlâti'l-câhili

Ma'nâ-yı şerîfi budur ki 'âkıl kişinin [62a] düşmenliği câhil kişinin dostluğundan eslemdür. Ya'nî 'âkıl [u] kâminden zarar gelmez. Lâkin câhil [ü] nâdân dostluğu zarardır.

Otuz birinci Hâdis

Ḳâle Resûlu'llâh şalla'llâhu Te'âlâ

Ḥayru'l-keîmi mâ ḳalle ve delle

Ma'nâ-yı şerîfi budur ki şöbet kelâmın hayırlısı şafâsı olan [62b] kelâm ki ḳalil luṭf eyle. Ma'nâsı ya'nî ol kelâmın fâ'idesi naşîhati çok ola içinde kızb olmaya. Delâlet-i ḥayr-ı fâ'idesi çok ola.

Otuz ikinci Hâdis

Ḳâle Resûlu'llâh şalla'llâhu Te'âlâ 'aleyhi ve sellem

Ḳuli'l-Ḥaḳḳa velev kâne murren

Ma'nâ-yı şerîfi budur ki dâ'imâ toğrı [63a] kelâmın söyleyen gerek. Naşîhat olursa olsun lâkin Hâk kelâm[ı] acıdır. İsterse acı olursa da hemân ḥilâf olmasın.

Otuz üçüncü Hâdis

Ḳâle Resûlu'llâh şalla'llâhu Te'âlâ 'aleyhi ve sellem

El-keîmetu't-ṭayyibetu şadaḳatun

Ma'nâ-yı şerîfi budur ki [63b] bir kişinin yüzine karşı güzel kelâm söyleyesin. Ḥâtırını dil ile ihyâ idesin. Ol kelâm şadaḳadur ya'nî iḥsândır ecr şevâbı keşirdür. Ḥilâf [ü] kızb [ü] yalan ḥaḳḳın[d]a âyât [ü] hâdis çokdur.

Otuz dördüncü Hâdis

Ḳâle Resûlu'llâh şalla'llâhu Te'âlâ [64a] 'aleyhi ve sellem

El-kezzâbu leyse min ümmetî

Ma'nâ-yı şerîfi budur ki yalan ḥilâf söyleyen benim ümmetim degildir. Nitekim bir hâdis-i şerifde geldi ki "Ḳâle ilâ inne'l-kezebü yesevedu'l-vechehu" ya'nî âgâh olun ki taḥḳîḳ yalan

söylemek kişinin yüzünü kara ider. Yine buyurdu ki “*kāle men keşere kizbuhu fehüve mel’üne*” [64b] ya’nî çok yalan söyleyen mel’ündür ve gülmek fenâdır.

Otuz beşinci Hadîs

Ķāle Resūlu’llāh şalla’llāhu Te’ālā ‘aleyhi ve sellem

Keşretü’đ-dıĥki yumütü’l-ķalbe

Ma’nā-yı şerifi budur ki çok gülmek ķalbi mevt ider ya’nî öldürür. Ħaķ Te’ālā Ķur’an’da buyurdu [65a] “*Felyedĥakū ķalilün velyebķū keşiran*”¹² ya’nî az gülerseniz çok ağlarsız diyü gülmek fenâdır.

Otuz altıncı Hadîs

Ķāle Resūlu’llāh şalla’llāhu Te’ālā ‘aleyhi ve sellem

La’ana’llāhu’r-rāşıye ve’l-mürteşıyye

Ma’nā-yı şerifi budur ki rüşved alana ve virene rahmetden uzak olur. Meselâ riyā ile [65b] ķār idenler[e] daĥı Ħaķ’dan rahmet yokdur. Ehl-i mu’azzeblerdir.

Otuz yedinci Hadîs

Ķāle Resūlu’llāh şalla’llāhu Te’ālā ‘aleyhi ve sellem

El-cennetü dārü’l-esĥiyā

Ma’nā-yı şerifi budur ki dünyā kemāl-i mertebe cömerd olur ve olan ‘ibādeti keşir ‘ameli şālîĥ ve Ħaķ yolına dā’im māl infāk [66a] eyleye. Cennet maķāmı anuĥdur.

Otuz sekizinci Hadîs

Ķāle Resūlu’llāh şalla’llāhu Te’ālā ‘aleyhi ve sellem

Li’ş-şā’im ferĥatān ferĥatün ‘inde iftārihī ve ferĥatün ‘inde liķā’i Rabbihī

Ma’nā-yı şerifi budur ki şā’im olan mü’mînler için iki sürür [u] feraĥ şafā-yı sa’adet vardır. [66b] Birisi iftār vaktinde birisi Ħaķ Te’ālā’nun cemāline mażhar olduĥı zamān.

Otuz toķuzuncı Hadîs

Ķāle Resūlu’llāh şalla’llāhu Te’ālā ‘aleyhi ve sellem

Menĥümāni lâ yeşbe’āni menĥümü’l-’ilmi ve menĥümü’l-māli

Ma’nā-yı şerifi budur ki dünyāda iki şey’e toyulmaz. Biri ‘ilm-i şerife [67a] toyulmaz. Biri māl cemī’ine toyulmaz ĥariş olur.

Ķırķıncı Hadîs

Ķāle Resūlu’llāh şalla’llāhu Te’ālā ‘aleyhi ve sellem

El-Müslimü men selime’l-müslimüne bi-yedihi ve lisānihi

Ma’nā-yı şerifi budur ki ĥālîş [ü] maķbül Müslim olmaķ ancak lisānından ve ellerinden iĥvān [67b] mü’mîn olana aşlā zarar görmeye. Herkes andan selāmet üzre olalar ĥālîş [ü] maķbül mü’mindür.

Ħadîs-i Şerif

¹² “Artık kazandıklarının karşılığı olarak, az gülsünler” Tevbe sûresi, 82. âyet

Ķāle Resūlu'llāh şalla'llāhu Te'ālā 'aleyhi ve sellem**Men kezebe 'aleyye müte'ammiden fe'l-yetebevve' maḳ'adehū mine'n-nār**

Ma'nā-yı şerifi budur ki kişi Resūlu'llāh şalla'llāhu Te'ālā [68a] 'aleyhi ve sellem ḥazretlerinūn kelāmına kiẓb eylese ya'nī Resūlu'llāh şöyle buyurdu diyü kiẓb-i ḥilāf ile aşlını bilmeden ve görmeden ol kişinūn cehennemde maḳāmı ḥāzırlansun.

Ĥadīs-i Şerīf**Ķāle Resūlu'llāh şalla'llāhu Te'ālā 'aleyhi ve sellem****Men [lā] yeẓkurunī [68b] fī du'ā'ihī fe huve mimman lā yestecib du'ā'ahu şadaḳa Resūl'ullāh**

Ma'nā-yı şerifi budur ki bir mü'min kişi namāz ḳılup du'asında beni yād¹³ itmeye ya'nī beni ẓıkr itmeyüp şefī' itmeye ol mü'min kişinūn du'asını Ḥaḳ Te'ālā ḳabūl eylemez.

Ĥadīs-i Şerīf [69a]**Ķāle Resūlu'llāh şalla'llāhu Te'ālā 'aleyhi ve sellem****El-ḡaniyyü ḡaniyyü'l-ḳalbi lā ḡaniyyü'l-māl**

Ma'nā-yı şerifi budur ki bir kişi dünyā ḳadar mālı olsa aña ḡanī dinmez. Ḡanī şol kişidir ki ḳalb[i] ḡanīdir. Dā'imā Allāh Te'ālā'ya tevekkūli olup dünyā için ḥavf itmez.

Ĥadīs-i Şerīf [69b]**Ķāle Resūlu'llāh şalla'llāhu Te'ālā 'aleyhi ve sellem****Ve min kelāmihī ḥüsnü'l-islāmī'l-mer'i terkühü mā lā-ya'nihī**

Ma'nā-yı şerifi budur ki Müslim mü'min olanların ḡāyet güzel kāmīl olanları aşlā lisānından mā lā-ya'nī ki ḡünāha müte'allıḳ laṭife söylemez. Kāmīl erenlerden olur [70a]

Ĥadīs-i Şerīf**Ķāle Resūlu'llāh şalla'llāhu Te'ālā 'aleyhi ve sellem****İẓā mäte ibni ādeme inḳaṭa'a ameluhu illā minn selaşetin 'ilmün yuntefi'u bihi veledun şālihūn yed'ülehu ve şadaḳatun cāriyetün 'alā yedeyhi**

Ma'nā-yı şerifi budur ki vaḳtā kim ādem oḡlanı āḫirete gitdiḡi [70b] gibi cümle 'amelleri kesilir ḳaṭ'i olur. Lākin üç şeyden birisi ol āḫirete giden kişinūn var ise dünyāya ve āḫirete ḳalır bāḳidür. Bir 'ilm-i şerīf oḡuyup 'ālim olup 'ilminden ḥaḳ fā'ide gördiyse ol kişinūn 'ameli ḳıyāmete deḡin dünyāda ve āḫiretde bāḳidür. [71a] İkincisi ol āḫirete giden kişinūn dünyāda bir yāḫūd birḳaç evlādı ḳalmış buña du'ā ideler ise ḳıyāmete deḡin defter-i ā'mālī ḳapanmaz bāḳidür. Üçüncü ol āḫirete giden kişinūn 'ilmī yok evlādı yok lakin ḫayrat ü ḫasenāt [ü] şadaḳalara dünyāda [71b] sa'y eylemiş ādemler çerāḡ itmiş cāriyyeler çerāḡ itmiş köpri ḳoyup kitāblar muşḫaflar yazdırmış böyle olan kişinūn ḳıyāmete deḡin ḫayr ā'mālī bāḳidür ḫayātde.

Ĥadīs-i Şerīf**Ķāle Resūlu'llāh şalla'llāhu Te'ālā 'aleyhi ve sellem****Leyse leke min dünyāke [72a] illā mā-ekelete fe-efneyte ev lebiste fe-ebleyte ev teşaddaḳte fe-ebḳayte**

¹³ yāt

Ma'nâ-yı şerîfi budur ki âhirete giden kişi için dünyâda bir şey' kalmaz ancak üç şey' kalur. Kişinün yanında biri dâ'im yedigi ta'âm helâl ise su'al yok. Biri giydiği libâs eger [72b] helâl ise ziyân yok. Biri Hâk Te'âlâ'nun rızasına eylediği şadaķat [u] ĥayrât. İŖte bu üç şey' kişinün yanında kalur.

Ĥadîs-i Şerîf

Ĥâle Resûlu'llâh şalla'llâhu Te'âlâ 'aleyhi ve sellem

Men şalle 'aleyye merratin lem-yebķa zünûbihi zerratin

Ma'nâ-yı şerîfi budur ki her kim baņa [73a] bir kerre şalavât-ı şerîf getüre Hâk Te'âlâ anuñ nice günâhları 'af[v] idüp mağfûr olur ĥâliş ümmetdir.

Ĥadîs-i Şerîf

Ĥâle Resûlu'llâh şalla'llâhu Te'âlâ 'aleyhi ve sellem

Men ķâle fî külli yevmin mi'ate merratin¹⁴ kâne lehü emânun mine'l-fakri ve emine min vaĥŖetihî'l-ķabri ve esneclibe'l-ġınâ'e ve min [73b] ehli'l-sa'âdeti fi'd-dâreyn

Ma'nâ-yı şerîfi budur ki bir kişi günde yüz kerre "lâ ilâhe illa'llâhu'l-meliki'l-Ĥaķķi'l-mübîn Muĥammedün Resûlu'llâh şâdikü'l-va'di'l-emîn"¹⁵ dir ve 'azâb-ı ķabr görmez dünyâda âĥiretde devlet [ü] sa'âdet-i kemâl bulur. Bu du'â-yı tevĥîdin dünyâda elli fâ'idesini [74a] yazmışlar. Âĥiretde toķuz ķat ecrini yazmışlar ba'zı ĥadîs kitâblarınun şerĥinde meşûrdur. [74b]

Sonuç

Bu çalıŖmayla mensur hadis tercümelerine dikkat çekilerek daha evvel bilinmeyen bir müellif/mütercim ve mensur kırk hadisi gün yüzüne çıkarılmıştır. Mensur hadis tercümeleleri yalnızca edebiyat sahasının değil hadis ilminin de inceleme alanına giren bir mevzudur. Böyle metinleri neşredebilmek için yalnızca edebî bilgiler, yahut yalnızca Arapça bilmek yeterli değildir. Bu surette hem ilahiyat hem edebiyat uzmanlarının bilgilerine baŖvurmak gerekir.

Hadislerin mütercimi Hâfız Sâlih hakkında biyografik kaynaklarda bir bilgi yoktur. Katalog taramalarında bulduğumuz tercüme ve şerh kabilindeki eserlerinden hareketle onun; ileri seviyede Arapça bildiği, çeŖitli dinî ve felsefî konularda âlim olduğu müşahede edilmiştir. Babasının adı Süleyman olup kendisi hâfız ve hacıdır. İstinsah ettiği eserler de mevcut olup onun 1739'lu yıllarda hayatta olduğu anlaşılmaktadır.

Hâfız Sâlih'in mensur kırk hadis tercümesi türündeki eserinin tespit edebildiğimiz yegâne nüshası Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Koleksiyonunda, 05430-003 yer numarasıyla kayıtlı 125 varaklık bir mecmua içerisinde 41b-74b yaprakları arasında yer almaktadır. Tam adı; *Hâzâ Kitâb-ı Ĥadîs-i Resûlu'llâh 'Aleyhi's-selâm* olan eserde, 11'i sahih olmak üzere seçilen kırk hadis; iki, üç satır hâlinde tercüme edilmiştir. Kırk hadisten sonra sekiz hadis tercümesi daha ilave edilmiş ancak kırk rakamının hikmetinin bozulmaması adına bunlara numara verilmemiştir. Hâfız Sâlih, kimi hadisleri, diğer mütercim ve şârihlerden farklı yorumlamış olup hadislerin kaynağını belirtmemiştir. İleride bulunacak yeni nüshalarla Hâfız Sâlih ve tercümesi hakkında şüpheli mevzuların giderileceği kanaatindeyiz.

¹⁴ Bu kelimedenden sonra "Lâ ilâhe illa'llâhu'l-meliki'l-Ĥaķķi'l-mübîn Muĥammedün Resûlu'llâh şâdikü'l-va'di'l-emîn" ibaresi gelmelidir ancak mütercim tercüme kısmında zikretmektedir.

¹⁵ "Bütün saltanat ve hükümrânlık kendisinin olan (Melik) ve apaçık yegâne hakikatin ta kendisi olan Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur."

Kaynakça

- Demir, M. ve Özafşar, M. E. (2013). Zayıf, T.D.V. *İslâm Ansiklopedisi*, (C. 44, s. 157-160.). İstanbul: TDV. Yayınları
- Demir, O. (2023). XVIII. Asır Osmanlı Düşüncesinde Rü'yetullah ve Hâfız Sâlih b. Süleyman'ın Rü'yetullah'a Dair Risalesi. *Din ve İnsan Dergisi*, 3(5), 17-40
- Gökçe, H. (2020). Yazıcı Sâlih, Sâlih b. Süleyman. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/yazici-salih-salih-bin-suleyman> [Erişim tarihi: 08.07.2023]
- Karahan, A. (1954). *İslâm-Türk Edebiyatında Kırk Hadis Toplama, Tercüme ve Şerhleri*, İstanbul. (2. Baskısı 1991, Ankara: Diyanet İşleri Başk.)
- Karahan, A. (2022). Kırk Hadis (Türk Edebiyatı) T.D.V. *İslâm Ansiklopedisi*, (C. 25, s. 469-473.). İstanbul: TDV. Yayınları
- Kuzudişli, B. (2007). "Men Kezebe Aleyye..." Hadisi ve Lâfzen Mütevatir Meselesi. *Marife Dergisi*, 7(1), 137-166.
- Sevgi, A. (1992). Latîfî ve Subhatü'l-Uşşâk'ı. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1, 47-92.
- Sever, A. (2020). "İşkodralı Lutfi Paşa'nın Kırk Hadis Şerhinin Hadis İlmi Açısından İncelenmesi" *Balkanlar ve İslâm -Balkanlı Âlimler, Mütefekkirler ve Eserleri- Cilt: III*, (Ed: Abdullah Taha İmamoğlu vd.), İstanbul: Ensar Neşriyat, s. 51-68
- Söylemez, İ. (2017). *Türk Edebiyatında Manzum Kırk Hadisler*. Doktora Tezi. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi.
- Taşkın, G.; Atik A.; Doğan Averberk, G. (2022). *Bâkî, Gönüllerin Dirliği, Hayâtu'l-Kulûb Bi-Rivâyâti Ebî Eyyûb*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Yıldız, F. (2013). İslâmî İlimler, Divan Edebiyatı ve Tasavvuf Geleneğindeki Yeriyle Tarihten Günümüze Popüler Hadis Kitapları: Kırk Hadisler. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, (21), 407-455
- Yüceer, M. (2020). *Hadis İlmi Açısından Osmanlı Manzum Hadis Edebiyatında Yer Alan Rivayetler*. Doktora Tezi. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- <https://www.kuranmeali.com/> [Erişim tarihi: 08.07.2023]
- <https://www.kuranvemeali.com/> [Erişim tarihi: 08.07.2023]

Ek:

[İlk varak]